

RESEARCH ARTICLE/ARAŞTIRMA MAKALESİ

Türkiye'nin koronavirüs ile mücadele politikasında Sağlık Bakanlığı covid-19 bilim kurulu uygulaması

Ministry of Health covid-19 science committee application in Turkey's policy to fight against coronavirus

Ahmet Alanlı¹

Osman Kürşat Acar²

¹Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Gölhisar Meslek Yüksekokulu, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Türkiye, e-mail: alanliahmet@gmail.com

²Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü, Türkiye, e-mail: osmanacar@sdu.edu.tr

Öz

Çin'de Aralık 2019'da ölümlere neden olan ve Covid-19 olarak isimlendirilen yeni bir salgın ortaya çıkmış ve tüm dünyayı etkisi altına almıştır. 11 Mart 2020 tarihinde Covid-19 virüsünün neden olduğu hastalıklar, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi yani küresel salgın olarak ilan edilmiştir. Türkiye'de Covid-19 virüsü kaynaklı ilk vaka ise 10 Mart 2020 tarihi itibarıyla tespit edilmiştir. Türkiye'de hükümetin kriz yönetimi ile mücadelede uyguladığı politikaların bir parçası olarak Sağlık Bakanlığı bünyesinde Bilim Kurulu kurulmuştur. Covid-19 sürecinde Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulunun tavsiyeleri referans alınarak yürürlüğe konulan kararlar ön plana çıkmıştır. Bu çalışmada, temelleri Covid-19 virüsünden önce Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planında ortaya konulan Sağlık Bakanlığı Bilim Kurulunun rolü, Krick'in geliştirdiği model kapsamında belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılmış, gazete haberleri, politika metinleri ve internet kaynaklarından derlenen veriler, doküman analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Bulgulardan elde edilen sonuçlar neticesinde Türkiye'de Covid-19 Bilim Kurulu tarafından oluşturulan tavsiyelerin somut politikalar üretmek amacıyla (araçsal) kullanımından daha çok meşrulaştırmak ve güven tesis etmek amacını taşıyan sembolik kullanım içerisinde yer aldıkları tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Koronavirüs, Kamu Politikası, Covid-19 Bilim Kurulu

Citation/Atf: ALANLI, A. & ACAR, O.K. (2023). Türkiye'nin koronavirüs ile mücadele politikasında Sağlık Bakanlığı covid-19 bilim kurulu uygulaması. *Journal of Awareness*. 8(4): 545-559, <https://doi.org/10.26809/joa.2225>

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Ahmet Alanlı
E-mail: alanliahmet@gmail.com

Bu çalışma, Creative Commons Atif 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Abstract

A new epidemic, called Covid-19, that caused deaths in China in December 2019, emerged and affected the whole world. On March 11, 2020, the diseases caused by the Covid-19 virus were declared as a pandemic, that is, a global epidemic, by the World Health Organization (WHO). The first case of Covid-19 virus in Turkey was detected as of March 10, 2020. As a part of the policies implemented by the government in the fight against crisis management in Turkey, a Science Board was established under the Ministry of Health. In the Covid-19 process, the decisions that were put into effect with reference to the recommendations of the Ministry of Health Science Board came to the fore. In this study, the role of the Ministry of Health Science Board, whose foundations were laid down in the Pandemic Influenza National Preparation Plan before the Covid-19 virus, was tried to be determined within the scope of the model developed by Krick. Qualitative research method was used in the study, data compiled from newspaper news, policy texts and internet sources were analyzed by document analysis method. As a result of the results obtained from the findings, it has been determined that the recommendations made by the Covid-19 Scientific Committee in Turkey are more in the symbolic use that aims to legitimize and establish trust, rather than the (instrumental) use to produce concrete policies.

Keywords: Coronavirus, Public Policy, Covid-19 Scientific Committee.

1. GİRİŞ

Çin’de başladığı varsayılan ve tüm dünyaya hızlı ve riskli bir şekilde yayılım gösteren Covid-19 virüsü kaynaklı grip salgını, WHO tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi ilan edilmiştir. 26.07.2023 tarihi itibarıyla tüm dünya düzeyinde 773 milyon vaka ve 6,9 milyon kişinin ölümü kayıt altına alınmıştır (WHO, 2023). Covid-19 salgını sonrası oluşan kriz ortamı bütün devletleri toplumsal ve ekonomik olarak derinden etkilemiştir. Hükümetler bir yandan salgına yönelik önleyici ve riski bertaraf edici sağlık politikaları geliştirirken, bir taraftan da sosyoekonomik şartları da kontrol edebilmek için zorlu kriz yönetim süreci ile karşı karşıya kalmışlardır (Gill ve Dalton, 2022). Covid-19 gibi salgınların ortaya çıktığı belirsizlik ve karmaşıklık ortamları, politika yapım süreçlerini olumsuz yönde etkileyen önemli unsurlar arasında değerlendirilmektedir (Bali vd., 2022; Berger vd., 2021; Dunlop vd., 2020).

Covid-19 salgını özellikle ilk dönemlerde aşı bulunup bulunmayacağı, ne zaman sona ereceği, hangi tedavi yönteminin daha iyi olacağı, tam kapanmanın doğru olup olmadığı gibi hususlarda tam bir belirsizlik görünümü sergilemiştir. Sorunların çözümüne ve halkın beklentilerine

yönelik oluşturulan tüm düzenlemeler, eylemler ve eylemsizlikleri, Covid-19 ile mücadele kapsamında oluşturulan kamu politikaları şeklinde değerlendirmek mümkündür. Kamu politikaları, genel olarak güvenlik, sağlık, eğitim, barınma, ticaret, savunma, enerji gibi hususlarda devletlerin yönetim biçimlerine göre oluşturulmakta ve uygulanmaktadır. Kamu politikası aktörleri yönetim şekline göre değişkenlik gösterse de ağırlıklı olarak kamu kurum ve kuruluşları tarafından tasarlanmakta ve uygulanmaktadır.

Covid-19 salgını, kamu politikasının tasarımından uygulanmasına kadar süreçte küresel çapta bir kriz, acil müdahale şartı ve belirsizliklerin fazla olduğu bir durum sergilemesi nedeniyle bilimsel bilgiye dayalı etkili çözümleri içeren politika tasarımlarını gerektirmektedir (Haas, 1992; Hodges vd., 2022). Çünkü, belirsizliğin yüksek ve değişimin çok hızlı olduğu kriz ortamında, geleceğe dönük öngörülerde bulunmak oldukça zorlaşmakta, politika yapımcıların karar alma süreçlerini güçleştirmektedir (Berger vd., 2021). Bu nedenle, kamu politikası sürecinde, karar alma mekanizmalarında bilimsel tavsiyelerin ve bu tavsiyeleri oluşturan bilimsel danışma kurullarının öneminin gittikçe yükselen bir seyir izlemekte olduğu ileri sürülmektedir (Christensen ve Lægred, 2022; Glynn vd., 2003: 11).

Covid-19 virüsü hakkındaki belirsizlik ve bilgi yetersizliği, virüs ile mücadele kapsamında üretilip uygulamaya konulacak politikaların öncelikli olarak bu alanda çalışmalar yürüten bilim insanlarının öncülüğünde yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda genelde ülkeler ve uluslararası sağlık örgütleri, Covid-19 virüsü ile mücadele amacıyla oluşturulacak politikaların yapım aşamasında bilim insanlarından oluşturulan kurullardan yararlanmaktadır. Ancak, bilimsel tavsiyelerin özellikle kriz dönemlerinde nasıl kullanılması gerektiği, politika kararlarının tamamen bilimsel veriler doğrultusunda oluşturulması birtakım tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Çünkü bilimsel tavsiye sunan bilim insanlarının ideolojik kimliği, etik değerleri, bilişsel düzeyde olası hatalar, tek yanlı bakış açıları, çıkar peşinde koşmaları, bilimsel bilgiyi anlatma yetersizlikleri ve otorite karşısındaki tavırları tartışılmakta ve sunulan tavsiyelerin bilimselliği sorgulanabilmektedir (Holst ve Molander, 2021).

Covid-19 salgını Türkiye'ye 11 Mart 2020 tarihi itibarıyla ulaşmıştır. Söz konusu salgın sadece sağlık sektörünü değil, turizm, sanayi, hizmetler, eğitim gibi farklı sayıda sektörü ve iş alanını olumsuz etkilemiştir. Tüm dünyaya paralel olarak Türkiye'de tam kapanma, yarı zamanlı çalışma, uzaktan çalışma ya da uzaktan eğitim gibi tedbirlerin neticesinde ekonomik durgunluk kaçınılmaz olmuştur. Gerek virüsün yayılma hızı ve öldürücülüğü gerekse de tüm dünyayı derinden etkilemesi nedeniyle sorunun çözümü için acil önlemler alınması hususunda küresel çapta ülkeler kriz alarmına yönelik vaziyet almışlardır. Türkiye'de yürütme erki olan Cumhurbaşkanı, Covid-19 salgını ile mücadele politikasının belirlenmesinde ana aktör olsa da bu süreçte Sağlık Bakanlığı bünyesinde kurulan Covid-19 Bilim Kurulunun aldığı tavsiyelerin kamu politikalarının belirlenmesinde etkili olduğu izlenimi ortaya çıkmıştır.

Covid-19 salgını ve hükümet politikaları ile ilgili Türkiye'de çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır. Turan ve Çelikyay (2020), Covid-19 sürecini aktörler ve uygulamaya alınan politikalar üzerinden inceleyen bir çalışma yapmıştır. Uygulanan politikaları, toplumsal bilinçlendirme çalışmaları, ulaşımın ve dolaşımın kısıtlanması, ekono-

mik önlemler ve düzenlemeler, sosyal yardım ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi olarak sınıflandırmıştır. Yazarlar ayrıca, Bilim Kurulu tavsiyelerinin kararlara dönüştürülmesi, yasal altyapılarının ile desteklenmesi sürecinin, salgın ile mücadele politikasının süreç yöntemiyle analizini kolaylaştırdığını ileri sürmüştür. Çapar (2021), Covid-19 salgını döneminde aktif olan aktörleri açıklarken, Cumhurbaşkanlığı, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve valilerin öne çıktığını belirtmiştir. Gedikkaya (2022), Covid-19 salgını ile ilgili mücadeleyi Kingdon'un çoklu akım modeli çerçevesinde değerlendirmiş, söz konusu krizin yönetim için iyi bir fırsat penceresi sunduğunu ancak sınırlı şekilde değerlendirildiğini ileri sürmüştür. Bakır (2020), Covid-19 salgını sürecinde, belirsizliğin çok fazla olduğu, konusu gereği teknik, bilimsel ve uzmanlık gerektiren çok sayıda disiplinin bilgilerine ihtiyaç duyulması nedeniyle, merkezi karar alma mekanizmalarında geçici bir süre için de olsa Bilim Kuruluna alan açıldığını iddia etmiştir. Darıcı (2020), Covid-19 sürecinde oluşturulan Bilim Kurulunun Pielke'nin geliştirdiği analitik çerçevesinde, üstlendikleri rollere göre sınıflandırma yapmış, Bilim Kurulunun salt bilimsel rolünden daha çok politika yapım sürecinde siyasete aracılık görevini yaptıklarını ileri sürmüştür.

Çalışmada, Türkiye'de Covid-19 pandemisi ile mücadele politikalarının belirlenmesi, salgın ile ilgili rehberlerin hazırlanması ve toplumla iletişimin doğru bir şekilde sağlanması oluşturulan Covid-19 Bilim Kurulunun, politika döngüsünde, politika tasarım sürecindeki rolü Krick (2015) tarafından oluşturulan, bilimsel danışma kurullarının araçsal kullanım/sembolik kullanım modeli çerçevesinde incelenecek ve sonuçları tartışılacaktır. Covid-19 Bilim Kurulu ve kurulun üyeleri, kurulun yapısı ve işleyişi gibi bilgiler gazete haberleri, politika metinleri ve internet kaynaklarından derlenmiştir.

Çalışmada öncelikli olarak kamu politikası, kamu politikası aktörleri üzerinde durulacak daha sonra da Krick (2015) tarafından geliştirilen model ile ilgili bilgi verilecektir. Uygulama kısmında ise söz konusu model Türkiye'de Covid-19 salgın döneminde tesis edilen Bilim Kurulu üzerinden değerlendirme yapılacaktır. So-

nuç kısmında ise bulgular tartışılacak ve öneriler sunulacaktır.

2. KAMU POLİTİKASI VE KAMU POLİTİKASI AKTÖRLERİ TANIMI

Kamu politikası, vatandaşların sorunlarına çözüm bulmak, beklentilerini karşılayabilmek ve ortaya çıkan yeniliklere uyum sağlayabilmek için hükümetlerin, kamu kurum ve kuruluşların tüm eylem ve eylemsizleri olarak ifade edilebilir. Bilimsel olarak, kamu politikalarının anlaşılması, açıklanması ve daha iyi politikaların geliştirilmesi için üretilen bilimsel bilgiye ise kamu politika analizi biçiminde tanımlanmaktadır. Alan yazında, kamu politikası ile ilgili en genel tanım hükümetlerin yapmayı ve yapmamayı tercih ettiği tüm şeyler şeklinde belirtilmektedir (Dye, 2008). Kamu politikası alanında araştırma yapan Anderson ise bu genel tanımın, kamu politikalarının sistematik ve detaylı bir şekilde incelenmesi için yetersiz olduğunu iddia etmekte, kamu politikasını "Bir sorunu çözmeye yönelik olarak, ilgili taraflar (aktörler) tarafından izlenen amaçlı hareket yöntemi" biçiminde tanımlamaktadır (Anderson, 2003).

Kamu politikalarının düzenleme, eylem ya da bir kural olarak ortaya çıkması zaman alan bir süreci içermektedir. Kamu politikalarının daha anlaşılır ve kapsamının netleştirilmesi netleştirilmesi için çeşitli analiz yöntemleri kullanılmaktadır. Süreç analizi bu yöntemlerden biridir. (Erkek, 2019: 1448). Süreç analizinde, kamu politikaları sorununun gündeme gelmesi, çözümün tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi olarak aşamalara bölünmektedir. Sorunun çözümüne yönelik formülasyonun oluşturulması en önemli aşama olarak değerlendirilmektedir. Çünkü formülasyonun doğru bir şekilde kurgulanması ve tasarlanması, sonraki süreçlerin başarısını doğrudan etkilemektedir.

Kamu politikasının oluşum aşamalarındaki gündeme gelmeden değerlendirilmesine kadar olan süreç içerisinde, kamu politikasının ortaya çıkmasına etki eden çok sayıda aktör ve faktör bulunmaktadır. Kamu politikasının kapsadığı alana göre aktörler ve faktörler hem sayı hem de nitelik olarak değişkenlik göstermektedir. Kamu politikaları oluşturulurken, politikaların gündeme gelmesinden, formülasyonuna, uygulanma-

sından değerlendirilmesine kadar olan süreçte politikacılarından, kamu yöneticilerine, partilerden sivil toplum örgütlerine, vatandaşlardan yardım kuruluşlarına kadar pek çok ulusal ve uluslararası aktör dâhil olmaktadır (Yıldız ve Sobacı, 2013: 19).

Sağlık sektörüne yönelik müdahaleler sağlık politikası çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Sağlık politikası, sağlık sektöründe hizmet sunumunun şartlarını oluşturan, düzenleyen ve denetleyen, aktörleri ve yapıları ile bir bütün oluşturan eylemler ve düzenlemeler olarak tanımlanabilir. Ekonomik, toplumsal ve siyasi boyutta oluşturulacak politikaları etkileme kapasitesi olan sağlık politikasının, diğer politika alanlarından daha fazla belirsizliği barındırdığı iddia edilmektedir (Toygar, 2022). Sağlık politikasında, 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçiş ile birlikte ana aktörünün Cumhurbaşkanı olduğu (Kırılmaz, 2019), bakanlıkların ve diğer kurumların koordinasyonundan sorumlu aktörün ise Sağlık Bakanlığı olduğu belirtilmiştir (Kayıkcı, 2021). Covid-19 sürecinde, Cumhurbaşkanlığı başta olmak üzere Bakanlıklar (İçişleri Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Turizm Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı), Covid-19 Bilim Kurulu, Toplum Bilimleri Kurulu, Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları, Valilikler, Belediyeler, Sivil Toplum Kuruluşları, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Kızılay, Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı (TÜSEB), Türk Tabipler Birliği (TTB), Halk Sağlığı Uzmanları Derneği ve Medya gibi birçok aktör politika yapımında rol oynamıştır (İşlek vd., 2021; Kayıkcı, 2021; Turan ve Çelikyay, 2020).

Kriz döneminde politika döngüsü içerisinde yer alan aktörlerin etkileme gücünün değişkenlik gösterdiğini belirten Cansever (2021), Covid-19 salgını döneminde koordinasyonun, birlikte çalışmanın ve iletişimin öneminin daha da arttığını ileri sürmüştür (Cansever, 2021). Covid-19 döneminde, politika yapım sürecinde tavsiyeleri ile ön plana çıkan Covid-19 Bilim Kurulu üyelerinin sosyal medya paylaşımları ve basın beyanatları iletişim açısından sürecinin yönetilmesine ayrı bir kolaylık sağladığını söylemek mümkündür. Bu çalışma kapsamında, Sağlık Bakanlığı bünyesinde tesis edilen Covid-19 Bilim Kurulu ele

alınmıştır. Covid-19 Bilim Kurulu alan yazında bilimsel danışma kurulları olarak anılmakta ve ele alınmaktadır. Sonraki bölümde bilimsel danışma kurulları hakkında bilgi verilmiştir.

3. BİLİMSEL DANIŞMA KURULLARI

Küreselleşmenin yoğunlaşması, teknolojik ilerlemelerin artması ve vatandaşların bilinçlenme düzeyinin yükselmesi gibi nedenlerle politika yapım süreçlerinde karar alma daha zorlu ve karmaşık hale gelmiştir. Hükümetlerin karşılaştıkları sorunlar, enerji, iklim ve sağlık gibi sınırları da aşan, yetersiz bilginin ve karmaşıklığın hâkim olduğu kriz gibi akut durumlarda politika oluşturma kapasitesi daha da kısıtlanmaktadır (Mormina, 2022: 673). Bilimsel danışma kurullarını, karar alma mekanizmalarında uzmanlık alanları ile ilgili yetkililere tavsiyeler sunan politika aktörü olarak değerlendirmek mümkündür.

Bilimsel danışma kurulları, politika yapım sürecine bilimsel katkı sunmak için oluşturulan bilim insanı toplulukları olup uzmanlık alanları doğal bilimler olduğu kadar sosyal bilimler de olabilir. Bilimsel danışma kurulları hükümetler arası iklim değişikliği gibi kalıcı olacağı gibi geçici nitelikte, ad hoc statüde oluşturulabilir. Bilimsel danışma kurullarının politika yapım sürecine genel olarak, alınan kararlara güven tesis etme ya da daha nitelikli hale getirme, soruna geçerli ve ilgili bir çözüm bulma ve meşrulaştırma rollerini üstlendikleri ileri sürülmektedir (Gopinathan vd., 2018; Mormina, 2022: 672). Bilimsel danışma kurullarının üstlendikleri bu roller nedeniyle demokratik hesap verebilirlik ilkesinin yerine getirilmesinde katkısı bulunduğu belirtilmektedir (Jarman vd., 2022).

Kamu politikası sürecinde, politikanın formülasyonunda ve karar alma aşamalarında hükümetlerin bilimsel bilgi kullanımı artarak devam etmektedir. Küreselleşme, teknolojik gelişmelerin artması, salgın, çevre kirliliği, savaşlar gibi devasa krizlerin birden fazla organizasyonun iş birliğini gerektirmesi, politika yapım sürecinde, sadece sağduyu, deneyim, liderin inisiyatifi ya da ideolojik çözümlerin yetersizliğini ortaya koymakta, neden sonuç ilişkisi çerçevesinde sistematik bir şekilde ortaya konulmuş bilimsel tavsiyelere gereksinimi doğurmaktadır (Orga-

nisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2015). Özellikle belirsizliğin yüksek seviyede olduğu Covid-19 salgını gibi kriz ortamlarında, bilimsel tavsiyeye olan ihtiyaç daha da gün yüzüne çıkmaktadır.

Bilimsel danışma kurulları, politika sürecinin aşamalarının her birinde tavsiyeleri ile katkı sunabilirler. Gündeme gelme aşamasında kamuoyu bilinçlendirmesi başta olmak üzere sorunun tanınmasında ve açıklamasında yardımcı olurken sorunun gelecekteki durumu ile ilgili ışık tutabilirler. Formülasyon aşamasında sorunun çözümüne yönelik seçeneklerin bulunmasında önemli veri desteği sağlayabilir. Uygulama aşamasında ise kararların ve eylemlerin gerçekleşmesi esnasında, kritik bilgiler sunabilirler. Politika sürecinin son aşaması olan değerlendirme basamağında ise sorunun çözümüne yönelik uygulamaya alınan politikaların etkilerini ölçerken iyi ya da kötü uygulama örneklerinden ders çıkarma yöntemiyle gelecekte yapılacak politikalara öneriler geliştirebilirler (United Nations Environment Programme (UNEP), 2021).

Bilimsel tavsiyede bulunan yapıları şu şekilde sıralamak mümkündür (OECD, 2015).

3.1. Bilim Politikası Danışma Kurulları

Birçok ülkede, bilimsel konularda politika üretmek için oluşturulan yapılardır. Türkiye’de 2018 yılında 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile kurulan “Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu”, bu tarz bir kurula örnek olarak gösterilebilir.

3.2. Kalıcı veya Geçici (Ad hoc) Bilimsel/Teknik Danışma Yapıları

Hükümetler, toplumun ihtiyaçlarına ve sorunların çözümlerine yönelik politika oluştururken, alternatif çözümlere yönelik bilimsel verilerin toplanması, tartışılması ve bilginin üretilmesi için bilimsel ve teknik kurulların çalışmalarına başvururlar. Bilimsel/teknik kurullar, hükümetlerin rutin güvenlik, sağlık konuları ile ilgili olabileceği gibi savaşlar, krizler gibi karmaşık konular/sorunlar hususunda tavsiyelerde bulunabilirler.

Bilimsel kurulların yapısı, ülkelerin siyasi, yönetim ve toplumsal yaklaşımlarına göre değişkenlik gösterebilmektedir. Merkezîyetçi ve anti demokratik ülkelerde hükümetle daha içli dışlı ve bağımlı yapılar kurulurken, sivil topluma ve ademi merkezîyetçi oluşumlara alan açan daha demokratik yönetimlerde görece daha bağımsız bilimsel kurulların oluştuğunu görmek mümkündür. Yasal statüleri belirsizdir, yasanın güvenli şemsiyesi altında hareket edemezler, otorite ve güçleri yetersiz kalmaktadır.

3.3. Üniversiteler, Araştırma Kuruluşları, Profesyonel Topluluklar

Üniversiteler, araştırma kuruluşları ve profesyonel topluluklarda yer alan akademisyenler, uzmanların doğrudan hükümetlere bilimsel tavsiye sunma durumunda olmamalarına rağmen politika oluşumunda önemli etkileri bulunmaktadır. Bu tarz yapılar, genellikle hükümetten bağımsız bir şekilde politika döngüsü içerisinde rollerini yerine getirmektedirler.

Çoğu ülkede, akademisyenler ve profesyonel topluluklar, bağımsız bilimsel uzmanlığın sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Akademilerin ve benzeri organların açıkça bağımsız rolleri nedeniyle, bu kurumlar normalde siyasi karar verme sürecinin bir parçası değildir, ancak bağımsız bakış açılarıyla buna katkıda bulunurlar. Pozisyon alma ve karar verme arasındaki bu net ayrım, akademileri ve diğer akademik kurumları yasal kovuşturmadan büyük ölçüde koruyor gibi görünmektedir.

3.4. Bireysel Danışmanlar

Hükümetler belirli durumlarda, krizlerin çözümünde yardımcı olması için bireysel danışmanlardan faydalanabilirler. Bireysel danışmalar ya da yönetimlere yönetim danışmanlığı yapan uzmanlar, bilimsel metotlar kullanarak, stratejik konulardan, uygulama sürecinin tüm detaylarına kadar danışmanlık sunan profesyonel kişilerdir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018). Devletlerin yönetim süreçlerinde destek olması amacıyla bireysel danışmaları istihdam etme geleneği çok eskilere dayanmaktadır. Bu doğrultuda, Batı'da Sokrates, Eflatun, Aristoteles, Montesquie, Doğu'da ise Konfüçyus, Dede Korkut, Nizamül-

mülk ve İbn-i Haldun gibi şahsiyetler örnek olarak verilebilir (Alpkutlu, 2019). Ayrıca günümüze geldiğimizde 2001 yılında krizin hemen sonrasında Türkiye'de görev yapan Kemal Derişin ekonomi yönetimi ile ilgili uygulamalarını bu kapsamda değerlendirmek mümkündür.

4. BİLİMSEL DANIŞMA KURULLARININ ARAÇSAL/ SEMBOLİK AMAÇLA KULLANIMI

Bilimsel danışma kurulları tarafından tavsiyelerin somut politikalar (araçsal) oluşturmak için mi yoksa politika yapımcıların kararlarını meşurlaştırmak için mi kullanıldığı hususunda alan yazında tartışmalar devam etmektedir. Sonraki bölümlerde araçsal ve sembolik kullanım ile ilgili Krick (2015) tarafından ortaya konulan modelin detayları anlatılacaktır.

4.1. Somut Politikalar Üretmek için Bilimsel Tavsiyelerin Kullanılması (Araçsal Kullanım-Instrumental Dimension)

Araçsal kullanıma yönelik yaklaşım, bilimsel tavsiyelerin akılcı yanına işaret etmektedir. Politika sürecinde karar verme modellerinden sayılan rasyonel yöntemle göre kararların akılcılık ilkesi çerçevesinde, bilimsel tavsiyelerin ortaya koyduğu veriler doğrultusunda alındığı varsayılmaktadır. Alan yazında bilimsel tavsiyelerin araçsal kullanımı olarak ifade edilen bu varsayımın göre politika yapımcılar, bilimsel tavsiyeleri rasyonel karar verme modeli çerçevesinde kamu politikalarına dönüştürmektedirler (Amara vd., 2004: 76). Bilimsel danışma kurulları tarafından verilen tavsiyelerin en iyi alternatifi bulmak için kullanıldığı belirtilmektedir (Schrefler, 2010). Bilimsel tavsiyelerin araçsal olarak kullanılması, sorunların ya da beklentilerin karşılanmasıyla yönelik ilgili konuda bilgi toplanması ve bu bilgilerin doğrudan sonuca yönelik kullanılması olarak da ifade edilebilir (Boswell, 2008: 475). Araçsal olarak bilim kurulunun tavsiyelerinin kullanılmasının, içgörü ve bilgi sağlanması, farklı düşünceler arasında çatışmaların çözülmesine katkı sunması ve çıkar grupları ile hükümet arasında aracılık görevini yapması ve toplumsal örgütlenmeyi, birlikte çalışmayı kolaylaştırması olumlu özellikleri arasında sayılmaktadır (Krick, 2015).

4.2. Sembolik Politikalar Üretmek İçin Bilimsel Tavsiyelerin Kullanılması (Sembolik Kullanım-Symbolic Dimension)

Bilimsel tavsiyelerin somut politikalar üretmek için araçsal kullanımı ile ilgili 1980'li yıllarla birlikte farklı yaklaşımlar öne çıkmıştır. Bilimsel tavsiyelerin kullanımının tamamen teknik olarak kullanılmasının yanında kamuoyunu bilinçlendirme, politika kararlarını meşrulaştırma ve mevcut pozisyonun korunması amacıyla da kullanılabilceği iddia edilmekte ve sembolik kullanım olarak kavramsallaştırılmaktadır (Amara vd., 2004: 77). Bu tarz bilgilerin elde edilmesi amacıyla kurulan bilimsel danışma kurullarının ise kamuoyundan ya da farklı politik çevrelerden gelen baskıyı azaltmak ve politika yapıcılarını desteklemek için kurulduğu ileri sürülmektedir (Boswell, 2008: 473). Bilimsel tavsiyelerin sembolik olarak kullanılmasının unsurlarının, yetkililerin aldıkları kararların meşrulaştırılmasına dayanak oluşturması, alınan kararların doğruluğunu ve haklılığını sağlayacak kanıtlar sunması olarak sıralanmaktadır (Krick, 2015).

Bilimsel tavsiyelerin sembolik olarak kullanılması için hükümet desteği gereklidir. Bu tarz kurullar, hükümetin kontrolünde faaliyet gösterirler. Bağlı buldukları yetkili kurumun başkanı, bilimsel tavsiye veren danışma kurulunun üyesi hatta başkanı olarak görev yapar. Yetkili kurumlar ile olan bağımlılık nedeniyle, bilimsel tavsiye veren kurumların danışma süreci ve tavsiyelerin içerikleri, yetkili kurumların tercihlerine göre şekillenmektedir (Boswell, 2008: 75). Ancak, bilimsel danışma kurulunun tamamının kamu gö-

revlilerinden olmamasına dikkat edilmesi gerekir. Çünkü, mümkün olduğu kadar, dışarıdan, kamu kurumuna bağlı olmayan üyelerin dahil edilmesi, bilimsel danışma kurulunun meşruyetinin daha az sorgulanmasına katkı sunacaktır (Krick, 2015).

Tablo 1'de bilimsel danışma kurullarının tavsiyelerinin araçsal kullanımı ve sembolik kullanımı ile ilgili Krick (2015) tarafından geliştirilen kriterler gösterilmiştir.

Bağımsızlık/Bağımlılık (In-dependence): Bilimsel tavsiye verecek kurulun resmi bir otoriteden bağımsızlığını ifade eder. Alan yazında uzmanlar, daha bağımsız olan kurulların, sorunlara çözüm bulma noktasında daha başarılı olduğunu ileri sürmektedirler (Krick, 2015). Tavsiye veren kurulun statüsü, yetkili otoriteler, politika yapıcılar tarafından hangi amaç ile kullanıldığı yönünde işaretler sunmaktadır.

Bilimsel tavsiyelerin araçsal kullanımında görece daha bağımsız ve hükümet bağımlılığı düşük kurullar söz konusu iken sembolik amaçlı kurullar ise hükümet ve kamu kurumlarına bağımlılık düzeyi daha yüksek yapılar olarak teşkil edilmektedir.

Sorun Çözme: Politika yapım sürecinde rol alan aktörlerin, çözüm alternatiflerinden birini seçerken, bilimsel danışma kurullarının sorunun çözümüne yönelik rollerini ifade etmektedir. Bilimsel danışma kurulları, aktörleri ikna etmek, aynı seçenek hususunda uzlaşma sağlamak için kanıta dayalı tavsiyelerde bulunmak amacıyla bilimsel verileri kullanırlar.

Tablo 1. Araçsal ve Sembolik Kullanım ile ilgili Kriterler

Kriterler	Araçsal Kullanım	Sembolik Kullanım
Bağımsızlık/Bağımlılık	Düşük düzeyde bağımlılık	Bağımlılık yüksek
	Hükümetten bağımsız	Hükümet kontrolü yüksek
Sorun Çözme	Somut politika önerileri	Önemsiz
	Daha yönetilebilir karar alma birimleri	Önemsiz
Tanıtım/Halk İletişimi	Düşük kamuoyu ilgisi ve sunumu	Daha yüksek kamuoyu ilgisi
		Stratejik sunum ve olumlu imaj

Kaynak: Krick, 2015.

Araçsal kullanım çerçevesinde önerilen tavsiyeler, somut politika önerilerinin hayata geçirilmesinde ve karar alma mekanizmalarının daha yönetilebilir olmasında katkı sunmaktadır. Sembolik kullanımda ise sorun çözme kriteri önemsizdir, çünkü bilimsel danışma kurullarının tavsiyeleri, veriye dayalı politika üretmekten çok politika yapımcıların aldıkları kararları meşrulaştırmak için kullanılır.

Tanıtm/ Kamuoyu İletişimi: Bilimsel danışma kuruluna halkın olan ilgisini göstermektedir. Kamuoyu, halkın ilgisi ya da desteği olarak ifade edilen bu kriterde, bilimsel tavsiyelerin araçsal kullanımı ve sembolik kullanımı arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bilimsel tavsiyelerin bir sorunun çözümüne yönelik rasyonel bir metod ile geliştirildiği süreçlerde, halkın ilgisinin ya da desteğinin önemi, sembolik kullanıma göre daha azdır. Yetkili kurumlar, politika yapımcılar, sembolik bir politika yapım sürecinde, halkın ilgisini çekmek ve desteğini sağlamak için bilimsel danışma kurullarını iletişim kanalı ve politikaların meşrulaştırıcısı olarak kullanırlar (Boswell, 2008: 476).

5. TÜRKİYE’NİN KORONAVİRÜS İLE MÜCADELE POLİTİKASINDA COVID-19 BİLİM KURULU

Küresel salgınların öngörülemesiz olması ve belirsizlikler içermesi, korku ve panik oluşturması salgın ile mücadele kapsamında yapılacak eylemlerin ve düzenlemelerin alanında uzman bilim insanlarının tavsiyeleri ve gözetiminde gerçekleştirilmesini zorunlu hale getirmiştir (Türkoğlu ve Kantaş, 2021:23). Türkiye’de grip pandemisi ile ilgili mücadele etmek amacıyla ilk hazırlık çalışmaları 2004 yılında başlamış ve 2006 yılında Pandemi Hazırlık Planı Başbakanlık Genelgesi olarak politika metni haline gelmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019: 5). 2006 yılında çıkarılan genelgeden sonra grip salgını ile ilgili “Kanatlı Hayvanlarda Görülen Kuş Gribi Salgını Konusunda Yapılması Gereken Hazırlıklar” konulu Başbakanlık Genelgesi (04.09.2010 tarih ve 27692 sayılı) ve Küresel Grip Salgını (Pandemi) Cumhurbaşkanlığı Genelgesi (13.04.2019 tarih ve 30744 sayılı) yayınlanmıştır. 13 Nisan 2019 tarihinde yayımlanan Küresel Grip Salgını genelge-

sine göre salgına yönelik uygulamaların hayata geçirilebilmesi için gerekli koordinasyonun sağlanmasında Sağlık Bakanlığı görevlendirilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019: 4). Ayrıca, 2019 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan “Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı” çerçevesinde, salgına yönelik bilimsel danışmanlık görevini yerine getirecek Ulusal Pandemi Danışma Kurulu’nun kurulması öngörülmüştür (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019:55).

Covid-19 salgını ile ilgili ilk vakalar, salgının da kaynağı olan Çin’in Hubei eyaletinde görülmüştür. Çin’de başlayan Covid-19 vakaları nedeniyle Türk Hükümeti de tedbir almaya başlamıştır. Alınan tedbirlerden biri de pandemi hazırlık planında belirtildiği üzere bilimsel danışma kurulunun kurulmasıdır. WHO Covid-19 virüsünü pandemi ilan etmeden önce Sağlık Bakanı Fahrettin Koca’nın başkanlığındaki kriz operasyon merkezinde 10 Ocak 2020 tarihinde Bilim Kurulunun kurulmasına karar verilmiştir. Bilim Kurulunun amaç ve ilkelerinin oluşturulurken toplum sağlığının korunması yönelik tasarlanan 1930 tarihli Umumi Hıfzısıhha Kanunu ile WHO’nun 2005 yılı yayınladığı Uluslararası Sağlık Tüzüğü’nden referans alındığı söylenebilir (Metin, 2020). Covid-19 sürecinde göre yapan Bilim Kurulu’nun 11.10.2011 tarih ve 663 sayılı Sağlık Bakanlığının teşkilat ve görevleri ile ilgili KHK’nın 6. maddesi çerçevesinde tesis edildiği belirtilebilir. 02.11.2011 tarihli ve 663 Sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname; “... Bakanlığın görev alanı ile ilgili olarak bilimsel ve uzmanlık gerektiren konularda çalışma yapmak ve görüş bildirmek üzere danışma kurulları ve komisyonlar oluşturulabilir ...” şeklinde hüküm bulunmaktadır (Sağlık Bakanlığı 663 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 2011).

Bilim Kurulunun kuruluş amacı Covid-19 pandemisi ile ilgili gelişmeleri takip etmek, alınması gereken kararlar ve uygulamalar ile ilgili çalışmalara yol göstermek ve hükümetin alacağı tedbir düzenlemelerine dayanak teşkil etmektir (Metin, 2020). Sağlık Bakanlığı tarafından Covid-19 salgını için kurulan Bilim Kuruluna alanında uzman, uluslararası çalışmaları yapan

ve salgınlar konusunda deneyimli olan akademisyenler davet edilmiştir. Başkanlığını Sağlık Bakanının yaptığı kurul üye sayısı öncelikle 26 sonra 31 kişi ve en son 38 kişi olarak belirlenmiştir. Kurul üyeleri haftalık olarak online ya da yüz yüze olacak şekilde toplantılar gerçekleştirmiştir. Kurul üyelerinin bazıları sosyal medya üzerinden ya da çeşitli televizyon kanallarından kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik katkılar sunmuşlardır. Kurul üyelerinin tamamına yakınını sağlık sektöründeki uzmanlar olup sağlıklı olmayan Sağlık Bakanlığı Hukuk Müşaviri alınan politik kararların hukuka uygunluğunu denetlemek için katılmıştır. Bilim Kurulu kamu politikaları kapsamında değerlendirildiğinde çok önemli kararların alınmasına etki etmişlerdir. Seyahat hürriyetinin kısıtlanması, eğitim ve öğretime ara verilmesi, ekonomik çıktıları olacak birtakım ticari faaliyetlerin durdurulması gibi çok önemli kararların alınmasında belirleyici olmuşlardır (Yalçınkaya, 2020; Yener, 2020; Yılmaz, 2020).

Salgın ile mücadele etmek amacıyla Influenza H1N1 ve kuş gribi salgınları döneminde de Bilim kurulları kurulmuş ancak Covid-19 Bilim Kurulunun daha fazla önce çıktığı ve Türkiye’de en önemli aktör olduğunu ileri sürülmektedir (Yalçınkaya, 2020; Türkoğlu ve Kantaş, 2021: 23). Tavsiye niteliğinde olduğu iddia edilen Covid-19 Bilim Kurulunun kararlarının (Yalçınkaya, 2020), politika metnine dönüştürülmesi bakanlıklar ve Cumhurbaşkanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir. Bilim kurulu üyeleri alınacak kararlara ve yapılacak eylemlere yönelik tavsiyelerde bulunmanın haricinde sosyal medya ve diğer yaygın basın organları aracılığıyla vatandaşların salgın ile ilgili doğru bilgiye ulaşabilmeleri için bilgilendirmeler yapmışlardır (Yılmaz, 2020). Bilim kurulu ayrıca, Covid-19 Kılavuzu adlı bir rehber hazırlamış, bilimsel veriler doğrultusunda güncellemelerini gerçekleştirmiştir (Petersen ve Gökengin, 2020).

Salgının ilk dönemlerinde uzmanların bilimsel veriye dayalı tavsiyelerinin ön planda olduğu bu anlamda da bilimsel veriye dayalı politika yapılması için bilim kuruluna alan açıldığı ve bilimsel danışma kurulunun varlığının salgın sürecinde vatandaşa güven verdiği ileri olumlu görüşler

olarak sunulmuştur (Balta, 2020: 26).

Covid-19 Bilim Kurulu ile ilgili birtakım eleştiriler sunulmuştur. Bilim kurulunun kararların oy çokluğu ya da oybirliği ile mi alındığı konusunda netlik bulunmaması, bilimsel tavsiyelerin ne kadarlık kısmının politikaya dönüştürüldüğü hususunda şeffaflık bulunmaması eleştirilmiştir. Diğer yandan, Sağlık Bakanının Covid-19 ile ilgili tartışmalı verilerin olduğuna dair eleştirilere, “ulusal çıkarları koruma” savunması yapması kararların bilimselliğinin sorgulanmasına yol açmış (Balta, 2020), Bilim Kurulunun iktidarın halkla ilişkiler dairesi olduğunu yönünde olumsuz değerlendirmeler yapılmıştır (Aktan, 2021). Bilim kurulunun kapsamı, çeşitliliği, sağlıkçıların dışında ekonomi, güvenlik, tarım, diplomasi alanlarının da içinde olduğu daha nitelikli bir kurul oluşturulması gerekliliği, kurulun çalışma şekli, ruh sağlığı danışmanları, psikolog, diş hekimliği, eczacılık ve diyanet alanında temsilcilerin olması vb. konular zaman zaman televizyon ve sosyal medyada çeşitli platformlarda tartışma konusu olmuştur (Ağgöz, 2020; Bulut, 2020; Gündoğdu, 2020; Türk Diyanet Vakıf-Sen, 2020).

6. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmada, Covid-19 pandemisi sürecinde Sağlık Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Bilim Kurulunun üstlendiği rolleri, karar alma sürecini ve bu süreç sonucunda ortaya çıkan politikalar ile bu politikaların uygulanabilirlik ve etkinliklerini incelemek amaçlanmıştır. Bu kapsamda nitel bir analiz yöntemi olan doküman analizinden yararlanılmış ve Covid-19 sürecinde oluşturulan çeşitli haberler ve metinler, sosyal medya paylaşımları ve internet kaynakları analiz edilerek Krick tarafından geliştirilmiş olan model bağlamında incelenmiştir.

7. ANALİZ VE TARTIŞMA

Çalışma, Çin’den başladığı varsayılan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 virüsünün yol açtığı pandemi ile mücadele konusunda Türkiye’de Covid-19 Bilim Kurulunun politika yapım sürecindeki rolü üzerinde odaklanmaktadır. Bu kapsamda, Bilim Kurulunun rolü Krick tarafından geliştirilen bağımsızlık/bağımlılık, sorun çözme ve tanıtım/halk iletişimi faktörleri çerçevesinde analizi edilmiş, üretilen bilim-

sel tavsiyelerin somut politikalar üretmek için yani araçsal mı yoksa sembolik mi kullanıldığı hususunda değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bağımsızlık/Bağımlılık kriteri çerçevesinde değerlendirildiğinde Türkiye’de Covid-19 Bilim Kurulu, Pandemiden sorumlu Sağlık Bakanı tarafından oluşturulmuş ve bakanın başkanlığında tavsiyeler kamuoyuna sunulmuştur (Özgenç, 2020). Bilim kurulu tarafından hangi kararların alındığı konusunda gerek tutanakların yayınlanmaması ve gerekse de bu konuda detaylı bir şekilde kamuoyuna herhangi bir bilgi verilmemesi nedeniyle belirsizlik bulunmaktadır. Ayrıca, bilim kurulu kararlarının Sağlık Bakanının beyanati ile kamuoyuna açıklandığı ve Bilim Kurulu kararlarının politika yapıcılar tarafından tartışıldıktan sonra formüle edildiği, politika metnine dönüştürüldüğü bilinmektedir. Sağlık bakanlığının internet sitesinde, bilim kurulu başkanlığı ve tedbirlerin bakan tarafından açıklanması ile ilgili şu ifadeler kullanılmıştır; “Koronavirüs Bilim Kurulu, Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca başkanlığında Ankara’da bir araya geldi. Bakan Koca, Koronavirüs hakkında Bakanlığın aldığı tedbirlere ilişkin açıklama yaptı” (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). Diğer taraftan Covid-19 Bilim Kurulu üyesi Özlü, kurulun tavsiyelerinin statüsü ile ilgili, “Biz kararlarımız alır, tavsiyelerimizi yaparız veya bize bir şey sorulunca sorulara bilimsel kanıtlara dayalı cevaplarımızı veririz. Ama bu kararların uygulama merci Sağlık Bakanlığı’dır. Biz uygulayıcı bir güce veya yetkiye sahip değiliz. Sadece uygulamaların danışmanı rolündeyiz” şeklinde açıklama yaparak mekanizma ile ilgili detaylı bilgi vermiştir. Covid-19 Bilim kurulunun bakan ile ilgili ilişkisini gösteren başka bir örnek ise kurulun toplantı ne zaman olacağını bakan tarafından kararlaştırılmasıdır. Kamuoyunun maske konusunda kararı beklediği bilim kurulu toplantısı ertelenmiş ve nedeni hakkında detay bilgi verilmemiştir. Basına yansıyan haberlere göre, kurul üyelerinin ertelenme ile ilgili bilgilerin olmadığı iddia edilmiştir (Sağkal, 2022).

Söz konusu bilgilerden anlaşıldığı üzere Covid-19 Bilim Kurulunun bu süreçte oynadığı rol, danışma niteliğinde tavsiyeler sunan rutin bir danışma kurulundan öte geçmediği söylenebilir. Ancak, politika metinlerinde Covid-19 Bilim

Kurulu’na atıf yapılması, kurula verilen değeri göstermesi açısından önemlidir. Krick (2015) tarafından oluşturulan modele göre, Türkiye’de Covid-19 Bilim Kurulu, bakanın daveti, bakanın başkanlığı ve statüsünün bakanlık uhdesinde olmasından dolayı Sembolik kullanımda belirtilen bağımlılık ve hükümet kontrolü yüksek seçeneğine daha uygun olarak konumlandığını söylemek mümkündür.

Bilimsel danışma kurullarının rollerini belirlemede kullanılan ikinci kriter ise sorun çözme rolüdür. Kurul üyelerinin tamamına yakını sağlık alanında ihtisas yapmış doktorlar ve halk sağlığı uzmanlarıdır. Kamuoyuna yansıyan bilgilere göre kurul üyelerinin kendi aralarında tartıştığı, kurul üyeleri kararları ile Sağlık Bakanının zaman zaman örtüşmediği görülmektedir. Sağlık Bakanı basın beyanatında bu hususu “...salgınla mücadelede bazı serbestliklerin uygulanacağını bildirerek tedbirlerin gevşetilmesini bazı bilim insanlarının, erken bulduğunu...” ifade ederek ortaya koymaktadır (Usul, A.S., Karaaslan Y.Ş., ve Şahin, S., 2022). Bakan ayrıca, bilim kurulu üyelerinin politika tavsiyelerde bulunmasına rağmen, son kararın bakanlıkça verildiğini, “Bu kararlar konusunda farklı değerlendirmeler yapılması mümkündür. Bizimse Bakanlık olarak hepimiz adına en iyisini yapmayı, en doğru kararı vermeyi amaçladığımızdan kimsenin kuşku olmayacaktır” beyanati ile belirtmektedir (Usul vd., 2022). Başka bir beyanatında ise sağlık bakanı bilim kurulu kararlarının ortak oy birliğine ile alınmadığına dair “Birazdan sizinle paylaşacağım kararlar mutlak bir mutabakatla alınmış kararlar değil. Bilim insanlarımızdan bekleme kararı olanlar da var. Birçok bilim adamı ise aldığımız inisiyatif destekliyor” ifadelerini kullanmıştır (Ulu, 2022).

Covid-19 Bilim kurulunun kararlarının tavsiye niteliğinde olduğunu, hükümetin kendi öncelikleri doğrultusunda son kararı verdiğine yönelik başka bir kanıt ise bilim kurulu üyesi Azap tarafından ileri sürülmüştür. Azap bu hususu “Bilim insanları arasında da bilim kurullarında da bilgi farklılığı var. O yüzden Bilim Kurulu’nda da kararlar oy birliğiyle alınmıyordu... hükümet, (bilim kurulu tarafından sunulan) görüşleri almakla beraber kendi doğru bildiğini yaptı” cümleleri ile ortaya koymaktadır (Öztürk, 2021). Paralel şe-

kilde, Covid-19 sürecinde alınan kararlarının bilimsel veriler doğrultusunda alınmadığına dair başka bir eleştiri ise kurul üyesi Yavuz tarafından dile getirilmiştir. Bilim kurulu üyesi Yavuz, tam kapanma döneminde yasaklanan içki satışı ile ilgili “Tüm eleştirilere katılıyorum. Hiçbir akılcı tarafı olmayan nasıl bir uygulamadır anlamış değilim. Gerçekten hayretler içerisindeyim. Çok yersiz” şeklinde beyanatta bulunmuştur (Özer, 2021).

Sorun çözme rolü çerçevesinde orta yolu bulmak ya da daha akılcı olanına karar vermek için bilimsel verilerin kullanılması söz konusudur. Bilim kurulunun tutanakları yayınlanmadığı için bu konuda net bir yorum yapmak zor olsa da bilim kurulunun kararına rağmen son kararı Sağlık Bakanının ya da siyasi otoritenin vermesi, bilim kurulunun sorun çözme rolünün düşük olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, Türkiye’de Covid-19 Bilim kurulunun tavsiyelerinin somut politikalar üretmek yani araçsal kullanımından daha çok sembolik kullanımın daha ağırlıkta olduğunu söylemek mümkündür.

Bilimsel danışma kurullarının rollerini belirlemede kullanılan son kriter ise Tanıtım/Halk iletişimi şeklindedir. Bakanlıkların rutin sorumlulukları içerisinde yer alan konularla ilgili politika yapım süreçlerinde araçsal kullanım ile ilgili bilimsel tavsiyeler kullanılır ve kamuoyunun ilgisi düşük seviyededir. Ancak, tavsiyelerin sembolik amaçlı kullanımda ise halka iletişim, imaj çalışmaları ve konu ile ilgili sunumlar, tanıtımlar daha yaygındır. Türkiye’de Covid-19 sürecinde, Covid-19 Bilim Kurulu’nun tavsiyeleri özellikle ilk zamanlarda çok yakından takip edilmiş ve politika metinlerinde referans olarak yer almıştır. T.C. İç İşleri Bakanlığı tarafından 2020 yılında yayınlanan şehir giriş/çıkışları ile genelgede bu husus şu şekilde vurgulanmıştır; “Bu çerçevede Sağlık Bakanlığı ve Bilim Kurulunun önerileri, Sayın Cumhurbaşkanımızın talimatları doğrultusunda... ek tedbirlerin alınması gerekmektedir” (T.C. İç İşleri Bakanlığı, 2020). Benzer şekilde, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan uygulamalarla ilgili düzenleme de Covid-19 Bilim kurulu vurgusu yapılmaktadır. Söz konusu yazıda Bilim Kurulu “Bakanlığımız resmî ve özel okul/kurumlarının yüz yüze

eğitim-öğretim ortamlarında öğrenci ve eğitim personelinin Covid-19 salgınının etkilerinden korunmasına yönelik önlemler, Sağlık Bakanlığı Bilimsel Danışma Kurulu tarafından belirlenen “Temaslı Takibi, Salgın Yönetimi, Evde Hasta İzleme ve Filyasyon” rehberinde düzenlenmiştir” biçiminde yer almaktadır (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2022).

Diğer yandan bilim kurulu kararları bakanının sözcülüğünde tüm kanallarda canlı olarak yayınlanmıştır. Bunlara ilave olarak Covid-19 ile ilgili ayrı bir internet sitesi açılırken, kurul üyelerinden bazıları gerek kendi sosyal medya hesaplarında gerekse de diğer medya kanallarında halkı bilgilendirmeye ve bilinçlendirmeye yönelik beyanatlar vermişlerdir. Bilim kurulu üyelerin gerek televizyon kanallarında gerekse de sosyal medya üzerinden Covid-19 süreci ile ilgili bilgilendirmeleri kamuoyunun bilinçlendirilmesi yönde olumlu değerlendirilirken, bir kesim tarafından, bilim kurulu üyeleri hükümetin halkla ilişkiler irtibat bürosu olarak adlandırılmış ve eleştirilmiştir (Aktan, 2021).

Krick (2015) tarafından geliştirilen modele göre Covid-19 bilim kurulunun tanıtım ve kamuoyu iletişimi kriteri çerçevesinde, Covid-19 Bilim kurulu toplantıları sonrasında alınan kararlara yönelik ilginin yüksek olduğu, sosyal medya ve diğer dijital kanallarının kamuoyuna bilinçlendirmeye yönelik yoğun kullanıldığı dikkate alındığında, bilim kurulunun ve tavsiye kararlarının sembolik kullanıma daha yakın durduğu söylemek mümkündür.

8. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tüm dünyayı etkisine alan, çok sayıda ölüme neden olan Covid-19 salgını başlangıçta bilinmezlik, öngörülemezlik ortamı içerisinde korku ve paniğe neden olmuştur. Hükümetlerin salgınla olan mücadelesinde belirsizlik ve karmaşıklık politika yapım süreçlerini daha da zorlaştırdığı gözlemlenmiştir. İnsan hayatını etkileyen politika kararlarında bilimsel verilere dayalı kararların önemi karmaşıklık ve belirsizlik arttıkça daha da öne çıkmaktadır. Kamu politika oluşturulmasında, resmi ve gayri resmi aktörlerin rolleri politika konusuna göre farklılaşabilmektedir.

Covid-19 salgını sürecinde, daha önce olmadığı kadar ilgi gördüğü, Covid-19 Bilim Kurulu bilimsel tavsiyeleri ile öne çıktığı gözlemlenmiştir. Salgının ilerleyen dönemlerinde süreç yönetimi ve bilgilendirme için verilen sayılar ile ilgili siyasi yönden önemli tartışmalar olsa da süreç yönetimi genel olarak olumlu karşılanmıştır. Salgın sürecinin yönetimine görece başarılı bir politika izlenmesinde pay verilebilecek yapı Sağlık Bakanlığının oluşturduğu Bilim Kurulu olarak ön plana çıkmıştır. Politika yapım sürecinde bilimsel verilere dayalı politika tasarımı, politikanın uygulama başarısını arttırdığı yönünde alan yazında görüşler bulunmaktadır (Albayrak, 2020). Çalışmada, Covid-19 ile ilgili kurulan Bilim kurulunun pandemi sürecindeki rolün anlaşılması ve açıklanması amaçlanmıştır.

Krick (2015) tarafından bilimsel danışma kurullarının sembolik mi yoksa araçsal mı kullanıldığı ile ilgili geliştirdiği modele göre Bağımsızlık/Bağımlılık, Sorun Çözme ve Tanıtım/Halk İletişimi faktörleri çerçevesinde analizi edilmiştir. Söz konusu kriterler üzerinden, Covid-19 salgını ile mücadele için oluşturulan bilim kurulu ile ilgili bulgular değerlendirildiğinde: Bağımsızlık/Bağımlılık kriterine göre bilim kurulunun, bağımsızlığının düşük ve bakanlığa bağımlılığın yüksek olduğu, tavsiyelerin, fikirlerin danışma statüsünde olduğu belirlenmiştir. Toplantı zamanı ihtiyaca göre ve bakanın inisiyatifinde belirlenmekte ve başkanlığı, sözcülüğü bakan tarafından yapılmaktadır.

Krick (2015) tarafından geliştirilen modele göre ikinci kriter ise Sorun Çözme rolü ile ilgilidir. Kurulun ve tavsiyelerin somut politikalar üretmek, çözüme olan katkısını, araç kullanım ve sembolik kullanım olarak tasniflemeyi öngören bu kriter çerçevesinde, kurul tavsiyelerinin hangilerinin politika metnine dönüştüğü ile ilgili detaylı bir bilgi olmadığı için net bir yaklaşım sağlanamamaktadır. Ancak, bulgulardan elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirildiğinde, bilim kurulu kararlarının oy birliği ile çıkmadığı, bakanın kararın son kertede dikkate alındığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda, veriye dayalı tavsiyelerin politika metnine dönüştürülmesinden daha çok bakanın ve hükümetin önceliklerinin tavsiyelere dönüştürüldüğü bulgular neticesinde öğrenilmiştir. Sorun Çözme kriteri

çerçevesinde değerlendirildiğinde, Covid-19 Bilim Kurulu'nun yukarıda verilen bilgiler ışığında sembolik kullanım şeklinde konumlandırmanın daha doğru olacağı düşünülmektedir.

Krick (2015) tarafından ortaya atılan modelin son kriteri ise Tanıtım/Halkla ilişkiler kriteridir. Gerek Covid-19 Bilim Kurulu üyelerine gerekse de alınan tavsiyelere kamuoyu ilgisinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bilim kurulu kararları en üst dereceden Bakan tarafından kamuoyu ile titizlikle paylaşılırken, bilim kurulu üyelerinin çeşitli geleneksel ve sosyal medya kanalları kamuoyunu bilinçlendirmeye yönelik beyanları olmuştur. Bilim kurulu kararlarının araçsal kullanımında kamuoyu ilgisinin düşük olduğunu öngören modele göre, sembolik kullanımda kamuoyu ilgisi daha yüksek ve tanıtım, imaj çalışmaları daha yoğun olmaktadır. Türkiye'de oluşturulan Covid-19 Bilim Kurulunun bu kriter çerçevesinde, sembolik kullanım alanında konumlandırmak daha doğru olacağı kanaatine varılmaktadır.

Sonuç olarak bilimsel tavsiyeler veren bir bilim kurulunun kamuoyunun ilgisini çekmesi ve politika yapımcıların politika metinlerinde bilim kurulunu referans almaları olumlu olarak değerlendirmek mümkündür. Covid-19 salgını sürecinde, bilim kurulunun tarafsızlığı ile ilgili birtakım eleştiriler ortaya konmuştur. Bu eleştirilerin yapılmasında Covid-19 Bilim kurulunun statüsünün önemli olduğunu söyleyebiliriz. Krick (2015) tarafından geliştirilen modele göre araçsal kullanımı etkin kılacak bir yapılanmaya gidilmesi, bilime ve veriye dayalı politika yapımını daha yaygın hale getirirken, politikaların daha etkili sonuçlar üretmesine katkı sunacaktır. Hükümet kontrolünden bağımsız bir yapı ile teşkil edilen bilim kurulları bilimsel verinin ışığında, tüm tarafları kapsayan politikaların üretilmesinde önemli rol oynayacaklardır. Diğer yandan, sonraki dönemde yapılacak bilimsel çalışmalar için Krick'in geliştirdiği kriterler çerçevesinde oluşan modelin, veriye dayalı politika oluşumunda bilimsel danışma kurullarının rollerinin ortaya konulması amacıyla farklı ulusal ve uluslararası organizasyonlar bağlamında değerlendirilerek incelemeye tabi tutulması bir öneri olarak sunulabilir.

KAYNAKÇA

- AĞGÖZ, Z. (2020). Prof. Dr. Ayşen Coşkun: Dayanışma Olmazsa Ruhsal Patlamalar Yaşanabilir. *Evrensel*, <https://www.evrensel.net/haber/400916/prof-dr-ay-sen-coskun-dayanisma-olmazsa-ruhsal-patlamlar-yasanabilir> [Erişim Tarihi: 20/05/2023].
- AKTAN, İ. (2021). İktidar Yarın Faturayı Bilim Kurulu'na Kesebilir. *Gazete Duvar*, 24 Nisan, <https://www.gazeteduvar.com.tr/osman-elbek-iktidar-yarin-faturayi-bilim-kuruluna-kesebilir-makale-1520255> [Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2023].
- ALBAYRAK, H. (2020). Kanıt-Dayalı Kamu Politikası: Hayvancılık Politikalarına Uygulanabilirliği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36, 232-275.
- ALPKUTLU, M. (2019). Geleneğin Merceğinden 21'inci Yüzyıl Gerçeğine Siyasi Lider Danışmanlığı. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 2 (3), 186-206
- AMARA, N., OÜMET, M., & LANDRY, R. (2004). New Evidence on Instrumental, Conceptual, and Symbolic Utilization of University Research in Government Agencies. *Science Communication*, 26(4), 75-106.
- ANDERSON, J. E. (2003). *Public Policy Making*, Houghton Mifflin Company, 4rd edition.
- BAKIR, C. (2020). The Turkish State's Responses to Existential COVID-19 Crisis. *Policy and Society*, 39(3), 424-441.
- BALI, A. Z., HE, A. J., & RAMESH, M. (2022). Health Policy and COVID-19: Path Dependency and Trajectory. *Policy and Society*, 41(1), 83-95.
- BALTA, E. (2020). Pandeminin Aynasında Devlet ve Yurttaşlık. *Saha Yurttaşlık Derneği*, 7, 3-10.
- BERGER, L., BERGER, N., BOSETTI, V., GILBOA, I., HANSEN, L. P., JARVIS, C., MARINACCI, M., & SMITH, R. D. (2021). Rational Policymaking During a Pandemic. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(4), 1-7.
- BOSWELL, C. (2008). The Political Functions of Expert Knowledge: Knowledge and Legitimation in European Union Immigration Policy. *Journal of European Public Policy*, 15(4), 471-488.
- BULUT, B. (2020). Kararları uygulanmıyorsa Bilim Kurulu istifa etmeli. *Gazete Duvar*, 7 Nisan, <https://www.gazeteduvar.com.tr/saglik/2020/04/07/prof-saltik-tavsiyeleri-dinlenmiyorsa-bilim-kurulu-istifa-etmeli> [Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023].
- CANSEVER, İ. H. (2021). Covid-19 Sürecinde Türkiye'de Sağlık Politikaları. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilim Fakültesi Dergisi*, 6, 86-104.
- CHRISTENSEN, T. & LÆGREID, P. (2022). Special Issue on the Scientization of Public Decision-Making Processes-The Relevance for the Handling of the Covid-19 Pandemic. *Public Organization Review*, 22(2), 215-221.
- ÇAPAR, S. (2021). The Fight Against the Covid-19 Pandemic in Turkey. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 4(3), 153-163.
- DARICI, M. (2020). Politika Yapım Süreçlerinde Bilim İnsanlarının Rollerini: Covid-19 ile Mücadele Kapsamında Oluşturulan Bilim Kurulu Örneği. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 464-472.
- DUNLOP, C. A., ONGARO, E., & BAKER, K. (2020). Researching COVID-19: A Research Agenda for Public Policy and Administration Scholars. *Public Policy and Administration*, 35(4), 365-383.
- DYE, T. R. (2008). *Understanding Public Policy*. Pearson Education, 12th edition.
- ERKEK, S. (2019). Bir Kamu Politikası Analizi: Türkiye'de Çocuklara Yönelik Koruyucu ve Önleyici Politikalar. *Turkish Studies*, 14(3), 1441-1458.
- GEDİKKAYA, F. G. (2022). Yönetişim İçin Bir Fırsat Penceresi: Covid 19 Salgını ile Mücadele Süreci. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(43), 745-761.
- GILL, M. & DALTON, G. (2022). Licence to Lead: Lessons for Public Bodies from the Pandemic Response in Health, Institute for Government. <https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/licence-to-lead-public-bodies.pdf>, [Erişim Tarihi: 10 Mart 2023].
- GLYNN, S. M., CUNNINGHAM, P. N. & FLANNAGAN, K. (2003). Typifying Scientific Advisory Structures and Scientific Advice Production Methodologies, (European Commission). http://ec.europa.eu/research/science-society/pdf/advice_final_report_en.pdf, [Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023].
- GOPINATHAN, U., HOFFMAN S. J. & OTTERSEN, T. (2018). Scientific Advisory Committees at the World Health Organization: A Qualitative Study of How Their Design Affects Quality. *Relevance and Legitimacy, Global Challenges*, 2(9), 1-18.
- GÜNDOĞDU, O. (2020). Korkunç İddia: İktidar Salgını Bir Yıl Önceden Biliyordu. *Yeniçağ Gazetesi*, 28 Mart. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/korkunc-iddia-iktidar-salgini-bir-yil-onceden-biliyordu-273167>, (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023).
- HAAS, P. M. (1992). Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination. *International Organization*, 4(1), 1-35.

- KIRILMAZ, H. (2019). Sağlık Politikalarında Temel Aktör Kim (Olmalı)?. *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 49, 78-81.
- HODGES, R., CAPERCHIONE, E., HELDEN J. V., REICHARD, C., & SORRENTINO, D. (2022). The Role of Scientific Expertise in COVID-19 Policy-making: Evidence from Four European Countries. *Public Organiz Rev.*, 22(2), 249-267.
- HOLST, C. & MOLANDER, A. (2021). Responding to Crises-Worries About Expertization. The Palgrave Handbook of EU Crises, Editörler: M. Riddervold, J. Trondal & A. Newsome, Palgrave Studies in European Union Politics, Norway
- JARMAN, H., ROZENBLUM, S., FALKENBACH, M., ROCKWELL, O. & GREER, S. L. (2022). Role of Scientific Advice in Covid-19 Policy. *BMJ*, 378, <https://www.bmj.com/content/bmj/378/bmj-2022-070572.full.pdf>, [Erişim Tarihi: 20 Nisan 2023].
- İŞLEK, E., ÖZATKAN, Y., USLU, M.K. B., ARI, H. O., ÇELİK, H. VE YILDIRIM, H. H. (2021), COVID-19 Pandemi Yönetiminde Türkiye Örneği: Sağlık Politikası Uygulamaları ve Stratejileri. *Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Dergisi*, 4(2), 54-65.
- T.C. Resmi Gazete (2010). Kanatlı Hayvanlarda Görülen Kuş Gribi Salgın Konusunda Yapılması Gereken Hazırlıklar Başbakanlık Genelgesi, (Sayı: 27692, 4 Eylül 2010).
- KAYIKCI, S. (2021). Türkiye’de İnfluenza Pandemisi Politikası Analizi: Covid-19 Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 43, 333-345.
- KRICK, E. (2015). Negotiated Expertise in Policy-Making: How Governments Use Hybrid Advisory Committees. *Science and Public Policy*, 42,(4), 487-500.
- Küresel Grip Salgını (Pandemi) Cumhurbaşkanlığı Genelgesi (2019). T.C. Resmi Gazete (30744, 13 Nisan 2019).
- METİN, B. (2020). Koronavirüs Bilim Kurulu Üyeleri Nasıl ve Kimlerden Oluşturuldu. İşte Onlar. *Health World News*, 4 Mayıs. <https://www.healthworldnews.net/koronavirus-bilim-kurulu-uyeleri-nasil-ve-kimlerden-olusturuldu-iste-onlar/> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023).
- MORMINA M. (2022). Knowledge, Expertise and Science Advice During Covid-19: In Search of Epistemic Justice for the ‘Wicked’ Problems of Post-Normal Times. *Soc Epistemol*, 6(6), 671-685.
- OECD, (Organisation for Economic Co-operation and Development), (2015), Scientific Advice for Policy Making: The Role and Responsibility of Expert Bodies and Individual Scientists, [https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5js3311jcpwb-en.pdf?ex-](https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5js3311jcpwb-en.pdf?expires=1690373461&id=id&accname=guest&checksum=9F34B80897955825F86AC8B470727F2E)
- pires=1690373461&id=id&accname=guest&checksum=9F34B80897955825F86AC8B470727F2E, (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2023).
- ÖZER, T. (2021). Tekelciler Alkol Yasağına Tepkili: Dertleri Bizi Kapatmak, Yıldırımak. *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Nisan. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/tekelciler-alkol-yasagina-tepkili-dertleri-bizi-kapatmak-yildirmak-1831882> (Erişim Tarihi 25 Haziran 2023).
- ÖZGENÇ, M. (2020). Koronaya Karşı 26 Dev Savaşçı. *Hürriyet Gazetesi*, 27 Mart. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/koronaya-karsi-26-dev-savasci-41478997> (Erişim Tarihi 23 Haziran 2023).
- ÖZTÜRK, S. (2021). Hükümet, Görüşlerimizi Alıp Kendi Doğru Bildiğini Yaptı. Prof.Dr.Alpay Azap ile Söyleşi. *Sözcü Gazetesi*, 23 Ağustos., <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/bilim-kurulunun-eski-uyesi-alpay-azap-sozcuye-konustu-hukümet-goruslerimizi-alip-kendi-dogru-bildigini-yapti-6608274/> (Erişim Tarihi 20 Haziran 2023).
- PETERSEN, E. & GÖKENGİN, A. D. (2020). SARS-Cov-2 Epidemiology and Control, Different Scenarios for Turkey. *Turkish Journal of Medical Sciences*, 50(3), 509-514.
- SAĞKAL, S. (2022). Fahrettin Koca’nın Duyurduğu Pandemi Toplantısı Bir Hafta Ertelendi. *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Nisan. <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/fahrettin-kocanin-duyurdugu-pandemi-toplantisi-bir-hafta-ertelendi-1928051>, (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023).
- Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (2011). T.C. Resmi Gazete (28103, 2 Kasım 2011).
- SCHREFLER, L. (2010). The Usage of Scientific Knowledge By Independent Regulatory Agencies. *Governance*, 23(2), 309-330.
- T.C. KALKINMA BAKANLIĞI, (Mülga). (2018). Yönetim Danışmanlığı Hizmetleri Çalışma Grubu Raporu, KB:3002-ÖİK:783, Ankara
- T. C. SAĞLIK BAKANLIĞI, (2019). Pandemi influenza ulusal hazırlık planı. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/Yayinlarimiz/Eylem_Planlari/Ulusal_Pandemi_Hazirlik_Plani.pdf, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2023).
- T. C. SAĞLIK BAKANLIĞI, (2020). Koronavirüs Bilim Kurulu, Bakan Koca Başkanlığında Toplandı. <https://www.saglik.gov.tr/TR,63605/koronavirus-bilim-kurulu-bakan-koca-baskanliginda-toplandi.html>, (Erişim Tarihi: 21 Nisan 2023).
- TOYGAR, Ş. A. (2022). Sağlık Politikası: Kavramsal Çerçeve. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 3(3), 11-40.

TURAN, A. & ÇELİKİYAY, H. H. (2020). Türkiye’de Kovid-19 ile Mücadele: Politikalar ve Aktörler. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1), 1-25.

TÜRK DİYANET VAKIF-SEN (2020). Bilim Kurulunda Diyanet’de Bir Üyeye Temsil Edilsin. 04 Nisan. <https://www.turkdiyanetvakifsen.org.tr/22309-MansetHaberler-BILIM-KURULUNDA-DIYANET-TE-BIR-UYEYLE-TEMSIL-EDILSIN> (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2023).

TÜRKOĞLU, M. C. VE YILMAZ, F. K. (2021). Sağlık Politikası Analizi: Türkiye’de Covid-19 Pandemi Döneminde Uygulanan Sağlık Politikaları. *Toplumsal Politika Dergisi*, 2(1), 11-29.

ÖZER, T. (2021). Tekelciler Alkol Yasağına Tepkili: Dertleri Bizi Kapatmak, Yıldırımak. *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Nisan. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/tekelciler-alkol-yasagina-tepkili-dertleri-bizi-kapatmak-yildirmak-1831882> (Erişim Tarihi 25 Haziran 2023).

ULU, K. (2022). Bakan Koca: Artık Açık Havada Maske Kullanmak Zorunda Değiliz, *Demirören Haber Ajansı*, 2 Mart. <https://www.dha.com.tr/yemel-haberler/ankara/bakan-koca-artik-acik-havada-maske-kullanmak-z-2032530> (Erişim Tarihi 20 Haziran 2023).

UNEP, (United Nations Environment Programme), (2021). Assessment of options for strengthening the science-policy interface at the international level for the sound management of chemicals and waste, <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/33808/OSSP.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 25.05.2023

USUL, A.S., KARAASLAN Y.Ş., & ŞAHİN, S. (2022). Sağlık Bakanı Koca: Artık Açık Havada Maske Kullanmak Zorunda Değiliz. *Anadolu Ajansı*, 02 Mart. <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/saglik-bakan-koca-artik-acik-havada-maske-kullanmak-zorunda-degiliz/2521327> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023).

T.C. İÇ İŞLERİ BAKANLIĞI (2020), 03.04.2020 tarihli Şehir Giriş/Çıkış Tedbirleri ve Yaş Sınırlaması Genelgesi, <https://www.icisleri.gov.tr/sehir-giriscikis-tebirleri-ve-yas-sinirlaması>, (Erişim Tarihi:21 Nisan 2023).

T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2022), Güncel Dönemde Covid-19 Pandemisinde Okullarda Alınması Gereken Önlemler ve Uygulamalar, https://dhgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_03/07105418_resmi_yazi.pdf, (Erişim Tarihi: 25 Mayıs 2023).

WHO (World Health Organization), <https://covid19.who.int/>, (Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2023).

YALÇINKAYA, H. (2020). Uzmanları Bir Araya Getiren ‘Bilim Kurulu’ Nasıl Kuruldu?, *GZT*, 25 Mart. <https://www.gzt.com/jurnalist/uzmanlari-bir-araya-ge-tiren-bilim-kurulu-nasil-kuruldu3531656>

(Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023).

YENER, D. (2020). Türkiye’nin Koronavirüsle Mücadele Politikasına ‘Bilim Kurulu’ Yön Veriyor. *Anadolu Ajansı*, 24 Mart. <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyenin-koronavirusle-mucadele-politikasina-bilim-kurulu-yonveriyor/1777215> (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2023).

YILDIZ, M. VE SOBACI, M. Z. (2013). Kamu Politikası ve Kamu Politikası Analizi: Genel Bir Çerçeve. *Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama*, Editörler: M. Yıldız ve M. Z. Sobacı, Ankara: Adres Yayınları.

YILMAZ, A. (2020). İşte Kovid-19 Savaşçısı Bilim İnsanları. *Milliyet*, 28 Şubat. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/iste-kovid-19-savascisi-bilim-insanlari-6154577> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2023).